

א. דין יחוס לאב שלא בדרך ביאה

מזרע אדם מת דורות רבים אחרי שמת, ויחשז שהוא מבוא בן לעולם. ויכול לטול חלק מירושתו, ולענין יצוא ודאי שאינו פטור מיצוא, שאינו דרכי נעם, שאחרי שייצא תיהפך למפרע בעלתו בעלת איסור ובניו פגומים, והרי לר' העוז"ק אה"ע סט' גם הריון שנקלט אחרי מותו אינו פטור מיצוא (והקרא"ל יצמות פו. החולק, ג"כ כ' דסופו להיות זרע, שהרי כבר הזרע צמחי האם, וכן הסכים הגרשו"א בנעם ח"א עמ' קנ' דהנולד מהזרע אינו פטור מיצוא, והעירוני דקצרת דרכי נעם אינה יכולה להמיר איסור דאשת אח אלא רק לפטור מיצוא, אבל י"ל להמבואר להלן דהוריות קלושה וזוהי סברת התורה מכרעת למה נחשב בן). ושם אז וכן שייך על כל הדרך הטבעית של אב ובן, וזרע שנועשה בדרך אחרת, מנא לן שיהיה עליהם שם אב ובן.

(ו) ונראה דדרך חו"ל היה בכל דיני התורה, שאם לדין מקוים יש צורה שכוללת כמה פרטים, ונחקר פרט אחד, הרי יהיה דינו כמציאות קלושה וחסרה, כמו שיש מאני בעד ומאני בן חורין, ודיניו בעיני איסורים אם הוא נכרי או ישראלי יהיו בדרגת מחלה דהיינו שחייב לקיים המצוות האלו מפני מחמתו, ואינו יכול להוציא אחרים מפני מחמתו. וכנראה גם אינו יכול להיענש מפני מחמתו ו. וי"כ המנ"ח שיכול להיות גם חצי ישראלי וחצי נכרי בזהו אופן (וכבר ביארו אחרונים דח"ע וחז"ת אינו חצי בדין א' וחצי בדין ב', אלא לכולו יש דין קלוש משניהם, ע"י חת"ס אה"ע קנא' קובץ הערות ס' מ' ועוד). והוא ענין אחרונינו לסוברים בריה פני עממה הוא (ע"י אות תרל"ב). וכן מצונו בהפרת בעל וארוס, דחשבי להפרה אחת דמינו גי' או דקלוש, דהיינו שצריכים הפרה שניהם, ואם לא הופר הכל נשאר האיסור, אלא שהוא קלוש. ולכן אסור מן התורה אבל אין לוקין.

(ז) וזה ענין כמה דברים שמצאו שאסורים מן התורה ואין לוקין, משום דמציאותן אינה שלמה ואינם דומים ממש לעיקר האיסור, כמו אבר המדולדל שאינו נותר בשחיטה, גם אינו אצמח"ה גמור ו"אין בו אלא מזהו פרוש" (חולין עד.). דלכא"מ מן התורה צריכים לפרוש כיון שדומה בחד צד לאצמח"ה, אבל אינו מציאות מושלמת כדי להיענש. וכן הוא בנכחים קי דקדומן והלבוש שניהם צריכים להתרת המנהג, ולכן אם עשה א' מהם הרי הותר חצי, או חצי מעורב, או בנאופן דמיקלש קליש. וכן אבות נויקין מוגדרים ע"י חו"ל בתכונותיהם, כגון קרן שכוונתו להזיק ושמשוה, ואם חסרה תכונה אחת, אפשר ללמוד אותו מדינים אחרים, אבל אז לא יהיו בו הדינים המיוחדים של קרן (ונראה דזה ענין צריכות חצי, דדומה בחד צד לרגל וכן צריכות דשן, אבל אינו דומה לכל תכונות שן ורגל ללאו אורחיה, ולכן משלם מחלה). וכע"ז בחי' הבא על הצדקה ההשפיעה בחולין פ. ל"מקצת שה". וכן בן דנו אם מתרבה מן הצדקה "שה ואפי' מקצת שה". וכן בן פקועה הבא על בהמה מעלייתא, הולד אין לו מקנה, שנחשב מעורב משניהם. ובמנחות מו: סובר רבא אליבא דרבי דשמן לשמן ולא זרק הדם קדוש ואינו קדוש, הכוונה קדוש ואינו נותר, ואמרי' דתוספ' פדיונו, ומפרשי' מ' פקחים י'. דלחמי מודה ששמן עליהן לשמן וזרק שלא לשמן קדוש ואינו קדוש היינו דאי פדה חייל אדמים אבל אינו יוצא לחולין, והרי קדוה"ג אין לו פדיון, וקדוה"ד נפדה, ודין זה אמנעי, ע"י רמב"ן יצמות קד: דמבאר הס"ד דחוליה בלא ריקקה היא גי' מצב אמנעי דב' דברים מתמרים שנעשה א' מהם והוא פלוג' תנאי הנ"ל (והגר"ו בחי' מנחות

א) שצחי וראיתי שכלאורה נחלקו רבותינו הפוסקים אם ולד הנולד מזרע האב שזא לגוף האם שלא ע"י ביאה, נחשב כבנו. שהח"מ בזה"ע א' ח' נסמךפא אם נתעברה באמצעות קיים פו"ר ואם היו בנו לכל דבר. ומסיים דבליקוטי מהר"ל נמצא שכן סירא היה בנו של ירמיה וכו'. ויש שהבינו שכן פושט הח"מ ספיקו. ובצ"ש שם י' מבואר ד' הנהגות סמ"ק יכן בשם רבינו פרץ (המבואר בצ"ח י"ד קל"ו ובתוה"ש קנה) ש"י שהמתעברת ע"י זרע שהיה על הסדין, אפי' מזרע של אחר הולד כשה, אלא שאסור לשאת אחותו מאביו. ולמד מזה הב"ש א' י' "משמע דהיו בנו לכל דבר", ומעמיק דבריהם המ"ל פט"ו מאשיות ה"ד, וכ"כ הטו"א חגיגה טו. וערל"ג יצמות י'. דולד הנולד מעצור באמצעות נחשב אב של בני בעל הזרע לענין יצוא. וכן ר"א צבני האבנה אישיות פט"ו ה"ו וביט יעקב סי' קכד (וכ"כ הר צבי בחי' לעור אה"ע). ואילו הטו"א כ' דלין ראי' מד' הג' סמ"ק, דלחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, וכן בצפי וטרי אה"ע שם, והצרכי אה"ע שם. (וכ"כ בס' בר ליואי אה"ע א').

(ב) ואין זה תלוי ממש בנדון קיום פו"ר, כמו שראיתי למי שכתב. דהסוברים דקיים פו"ר כמו בשאלת יעב"ץ ב' לו, אין זה ראי' דנחשב בנו לכל דבר, דהרי אפי' היו לו בנים בגיטו יכול להיחשב שקיים פו"ר, דסו"ס הביא לקיום עוד אדם בעולם (ואינו מועיל לו עכשיו מה שהתייחס אליו כשהיה נכרי). ואין צריך שייתקן עליו במושלם. וכן הסוברים דלא קיים פו"ר, כגון בחסדי דוד יצמות פ"ח דשמה לא קיים פו"ר, אין זה ראי' שאינו בנו, דלפס"ד שהמנהג הוא לקיים כדרך כל הארץ, וע"י זה להלן פ"ב. (ג) והנה ממעשה דבן סירא אין שום ראי', ואין באגדה זו גם אם נקבלה שום רמז אם הוא בנו לכל דבר ואם קיים פו"ר, ולא ברור שהח"מ הביא הדבר כראיה, וכן ראיתי במנ"ח א' כו' שהבין דהח"מ קאי בקפיקא. (וע"י גם במשפ"ץ ח"ג רסג' שמשיל ספק במעשה זה שסודו בקפריס חליונים, וליקוטי מהר"ל עצמו נודע דלאו דקמכא כמ"ש מהר"ם וולוין בהקדמה למע"ר), והוא סברא דרבינו פרץ שנחשב כבנו, איסור לשאת אחותו מאביו. ובאמת צ"כ ד' הטו"א ודעמיה, מהכי חמי שייחשב כבנו רק לחומרא, ולא משמע שהכוונה שרבינו פרץ מספקא ליה הדבר ולכן החמיר, כי בלשונו נראה שהוא דין ודאי שאסור לשאת אחותו מאביו.

(ד) והנה הצרכי לאה"ע שם מבאר דלא כ' כלל רבינו פרץ שיש איסור לשאת אחותו מאביו שעי' אמצעות, אלא רק הביא דין הבחנה כלשונו ששם אמרו שמה ישא אחותו מאביו, אבל פשיטא ליה שאינו נחשב כבנו, וכ' שכן נראה במקור הדברים בכתב יד בשם רבינו פרץ. ולדבריו אין ראי' כלל שייחשב כבנו. אמנם כיון שרוב אחרונים לא הבינו כן, איכא עכ"פ הכרעת רוב פוסקים, שצדבר כזה לא שייך לסמוך על המיעוט גם אם דבריהם יהיו מחוורים יותר. ואמנם חלק מהראיות שהביאו אחרונים לזה מכל מיני סוגיות דלא חוקמו הדין בעצירה באמצעות, א"א לבנות עליהן יסוד, דכיון שהוא דבר תמוה וזר לא היו צריכים להעמיד בו. אבל הסכמת כולן דלחומרא אסור לשאת קרובותיו מבעל הזרע.

(ה) ובאמת מסבירא לתוה תמוה שייחשב כבנו, והרי להרות מזרע של אדם אפשר גם אחרי שמת אותו אדם, ובזמנו אפשר גם שנים רבות אחרי שמת, והוא נגד השכל שיחמיל הריון

שעורים ב' יא', וזפרט באמרי משה ס"ס לח', אבל לא לענין חיוז שבת וחיוז מיתה. ובגד"ש כמו' לא' כ' לא כן, ולדבריו גם זרק בשבת ופגע אחר השבת ימחייב משום איסור שבת, ואין לזה טעם, ועי' אות מטו' ואילן).

(יב) ורק אם נא על אשה כדרך כל הארץ, לא אכפת לן אם נקלט או לא, שהוא עשה את הפעולה שעושה אותו ללא. משא"כ כשלא היה צואה, אין התחלה להורות. ובאמת גם צאצ שמת קודם לידת בנו, יש משהו קלוש בהורות, דרך ע"י שנולד בנו נעשה אב, וגם עכ"ס זה שלענין יצום אינו כאצו (אם נקלט אח"כ להנצי"ב לעיל אות ה'), כבר פוגם בהורות. בדדיני המורה נקבע היחס לא ע"פ הרעיון המופשט, אלא ביטוי בפועל, כדאמרי' בכל דוכתא מה לדין פלוני שכן וכו', וכל שגרע מדיני אב שלו, גם עכ"ס דין אב קלוש.

(יג) ולענין יחוס אחרי, אם האב כהן, לכאורה לא אכפת לן שאין הקשר לאב גמור, דס"ס אין מעורב כאן אב אחר, והרי זה נולד מהורות קלושה, אבל כולו בא מהורות זו, ולכן אין זה פוגם בכהונתו. ואפי' הנילדת מעיבור באמצעי מורע של אחר, בלא ציאת איסור לא נפסלה לכהונה כדא' בחגיגה יד. דהפסול ע"י ציאת איסור ולא ע"י הורות (וממה מש"כ בחלקת יעקב אה"ע יב לשיטתו שאיסור בהורעה מלאכותית, שג"כ פוסל הולד ללא גרע איסור זה מציאת איסור). אמנם אין הכרח לכהונה חיונית.

(יד) אבל לענין ממזרות, שז' רבינו פרץ שם שהולד כשר, והעתיקו בליקוטי מהרי"ל ובג"ש שם וכן פשוט למ"ל שם. איך יתכן שהיה לנאשה בן ומויתא אחר אדם וז' ולא אחר בעלה, שהרי זה ענין הממזרות, שנעשית הארץ מבל ואין הבחנה ביניהם. (ועי' טו' יצמות טו': שהציאו זל דאפי' בציאת היתר שייך ממזרות). וזה חלק מהטעם שאסרה המורה ציאת איסור זו דא"ל, וא"כ מה הטעם להמירו מממת שלא היה האיסור, הרי היתה סיבת האיסור.

(טו) ומה נראה, דאף לאמרי' שיש כאן הורות קלושה וממיתם לבעל הורה, ולכן דאסרי' בקרובותיו, אין בהורות זו מבל, ודברי המורה על מבל שם חלק מטעם הממזרות. ממיתקים להורות שלמה, שצאה ע"י ציאה, אבל במדון דידן גם הקורבא היא קלושה, ואף שאסורה מן המורה, אין היא עיקר טעם הממזרות, ולכן אינה עושה ממזרות. ויל"פ דלעשות ממזרות זריכים הורות גמורה של הנזף, דעכ"ס זה שאשם איש ילדה בן (ונקבע לפי זמן ההריון כמזון ולא זמן הלידה) ואצו הגמור הוא אדם אחר, קובע ממזרות. שהוא התגששות של שני הכחות החוקים בין ינשוין של האשה ובין אצו של הבן, אבל כשא' הכחות נקלש, כה הנישוין גובר, ואינו מקלקל הולד לעשותו ממזר ולבטלו מחיבורו לאומה ולישראל. וגדל מומרת הממזר והוא אדם מהזכות לנא בקהל, הוא רק משום הערוב הגמור של יחוסו. ולסבדר זו בודאי הוא מעשה חמור ומכוער מאין כמוהו ודבר טומאה ונבלה, אלא ששם ממזרות אין עליו.

(טז) ובס' ארץ הנצי"ב טו' כ' דמז' ר"מ בכת"ב ג': דאין ציאת נכרי אסרת הולד, משום דרממנא אפקריה לזרעיה וציאתו כציאת בהמה, מבואר דדין ההורות הוא בציאה, ואם מפקירם בציאה אין הורות, וק"ו בהורעה או באמצעותה אין יחוס לנצי"ב. אבל אין שום ראי' מזה, דרממנא לא אפקריה רק לציאתה, אלא גם לזרעו, ואין זה משום שרק בציאה קובע, אלא אפשר שאף הזרע קובע, וגם זה רממנא אפקריה. ומ"ש כציאת בהמה כלול בזה גם כזרע בהמה. ועוד, שהרי הלכה כר"מ ואעפ"כ הב"ח והב"ש והט"ו הציאו דברי הגהת סמ"ק להלכה דמתייחס אליו עכ"פ לחומרא, והרי לר"מ אף לחומרא אינו מתייחס לנכרי, גם אין ראי' ממ"ד עכ"ס ועצד עושה ממזר, דהרי אין הלכה כמותו בזה,

חמה דיש לחלק בין ב' ממירים שאף א' לא עושה כלום לממירים שעושים חל, אבל הדימוי הוא כללי. ועפ"י י' לדון דגם דין מגורשת ואינה מגורשת שהחזירו חז"ל כמה פעמים, אין הכוונה לספק גרושין אלא שקבעוהו כמאצ אמנעי, בדומה לדין קדוש ואינו קדוש, שהוא מאצ ספקי, ועמ"ש ציו"ד ס"ס רפד'.

(ז) וה"נ לגבי שם אב ואם בן, פשיטא לרבינו פרץ (ועכ"פ לפי ה"ל) מסביר, שאף שלא נעשה כדרך כל הארץ, אין מתבטל ממנו שם אב לגמרי, שיותר קרוב שיהיה עליו שם מקצת אב, מלקבוע על וולד שם שאין לו אב. ולכן אין לו היתר באחותו מאצו, אבל אין הכוונה שהוא בנו לכל דבר, ונראה לרבינו פרץ אסור מן המורה להכות אצו, אבל אינו לוקה, משום שאינו בן גמור לעונשין. וממילא ה"ה לענין יצום נופלת לפניו דין אב, ולא אכפ"ל שאינו אב גמור, דעד כמה שהוא חייב ביצום הוא ג"כ מותר ואותו חל שהוא אב הוא מותר לנאשם אב הוא (ועי' רשב"א גיטין פג': ולדבריו שמה יעטרך לחלוץ). ועל משקל סוג' דרש ב"ק ניתן לומר דאב אמה מצייניה דאב רגיל והאפוטרופוס, ואין לו הדינים המובהקים של שניהם.

(ט) ולפעמים יש סביבה רפואית שמוריעים אשה מורע של ב' אנשים, שמתערים בצמזה הגנטי של זרע הבעל שיש בו איזה פגם ומשלימים מורע של אחר, וזה גם אם נאמר ששניהם נחשבים הורים, ברור שאין כאן אלא הורות קלושה. שדין אב של המורה הוא כמורה, שיש בו גם את הענין של חיבור האב והאם, וכל שפוגם בצורת האב הרי נחשב אב קלוש, ואין לשניהם את אותו הדבר, דהיינו ששניהם 'אב' אלא שכל אחד חל' 'אב' ויש לו רק חלק מן ההורות.

(י) ואף שיש הבדל בין החומר שנוקחים מנ' האנשים, שא' הוא רוצה להיות האב, ומהב' לוקחים רק מה שנגרך למיקון. אפשר לומר ע"פ מה שראיתי בזית רענן ב' טו' שדן על הכסף המורוות מעסקא, שנולד מפקדון דחד ומהמעסקות דחד, דהדין הוא דחולקין, דכיון שע"י שניהם נסמך ונתהווה חולקים מתנה על מתנה, והביא ראי' מב"ק לו': ה"ה' דגול פדנא דמורא ומרש, ומחייבוהו לשלם חל מהשבת משום דמורא ארעא אשכחו, "אע"ג דאינם כחות שוים", וכן שטף נהר וימיו והניחו בשדה אחר דחולקין בפירות (עי' אות רעו'). וביאור הדבר דוקא משום שאין הכחות שוים וכל אחד נותן סוג אחר ואין דרך להשוות ביניהם (עי' אות רפו', ועי' רש"י כמו' גכ. ג.). חשדי' להו מתנה על מתנה ששם שני הסוגים הנזכרים. ואף דהאם הדיון בממונות, הרי אין הסבירא הזו תלויה בממון, אלא רק איך להתייחס לדבר. אמנם ראי' ממנו ליכא מההוא דב"ק כיון דהוא קנסא בעלמא דקנסויהו שם ולא דינא.

(יא) אבל כל זה כשהיה האב בחיים בתחילת יצירתו, ואף שדרך הטבע הוא ע"י הערלה, מ"מ הרי אירע כך שהזרע השתהה באיזה מקום ונכנס ממלוי לגוף האם. ואין זה מפקיע ממנו סרך הורות. אבל כשהאב אינו בחיים, י"ל דאין עליו שם אב כלל, דלא על זה דברה תורה ואין זה מקרי אב. דבשביל שם אב זריכים קודם כל את הגברא, ואח"כ דנים איך פעל הגברא הזה ליצירת הבן, והזרע הוא כמו אש שבה אחר מעורב בו, ויאל ממנו ונקלט בלם וזה נותן לו שם אב. אבל אין אף אב, הרי הזרע הוא כחומר בעלמא, ואי אפשר לתת שם לו למפרע למי שאינו בעולם (וגם בזויר חן ומת קודם שפגע לא חל עליו למפרע דין, דאינו חל אלא אחר שפגע למפרע, דמאד הזורק אינו ברור שיפגע ועכ"פ כל שלא פגע, בזמן שחי לא היה שייך חיוז וממילא גם אחר מיתה אין חיוז למפרע. והעמיק"ב ב"ק י': דמחייב זורק ומת, לעד"פ פשוט דלא קאמר אלא לרימי נויקין, שחל עליו שעבד נכסים משעת זריקה (עי' ח' ר') שמעון לב"ק סי' א' וקובץ

דבר. וגם אין הכוונה ברורה מה הוא לכל דבר, דברי הח"מ נדואי אינם ברורים, ודברי הב"ש אפשר שכוונתו לקיום פו"ר, לאם חלים איסורי עריות נדואי מספקים גם לענין פו"ר. והמחשיבים אותו כחל לבני לענין יבום, ג"כ אין ראייה שיהיה לכל דבר, כמבואר לעיל, א"כ אין הסכמת הפו"ר אלא לענין איסורים. ויל"פ כמו שנת'.

ב. יחוס בהזרעה מלאכותית

בעל, אין מקום לשם של הורות אחרת בגופה, שהרי הורות היא גם זכות ולא רק חובה, ואין זכות לאחר להיקרא אב לבנה. ולו לא יהיה הורע. וגם אם לא יימא הכי, ל"ק מש"כ דלך אפשר לומר שטעם האיסור מחמת הורע, אבל הכנסת הורע עצמה אינה אסורה. דהורע דמיירי ביה האיסור הוא בדרך ביאה שיש הורות גמורה. (וכן מה דמתה בחלקת יעקב אה"ע טו, מהלשות כגון "איזהו ממור הנולד מחייבי כריתות", שלא הוגשה הביאה, כמו במשנה "איזהו ממור הבא על א"א", ג"כ ל"ק מטעם זה, דע"י הורעה אינו באמת "בא מחייבי כריתות", והקשר הוא קלוש ואינו הורות גמורה).

כב) ונראה דבזרע של אדם אחר שמת, לא שייך לומר דיהיה הולד ממור, עמ"ש לעיל אות יא, והגם שאפשר להתווכח מסבירא, מ"מ לענין ממורות, לא שייך שיהיה ממורות בלי נואף ונואפת, וממורות הוא אף בלאום אבל כשיש איש ואשה שמנאפים, ובלא זה לא יליייר ממורות. וזה מחוק סברת הגרמ"פ ודעמיה, דכיון שע"י הורעה אין זריכים כלל להאיש, וכך לי שהוא חי או שהוא מת, אין חיותו מוסיפה כלום לתת שם ממורות ושם נואף. **כג)** ועכ"פ לענין מתיות ר' יואל, לאחרונים דסבירי שהלכה גם כשמואל יצמות מג: דטעם הבחנה דאין השכינה שורה אלא על הודא"ה (הט"ו) מציא הטעם, אף שהב"ש כ' שאין הלכה כן, אף יותר בהורעה מלאכותית. י"ל כעין הנ"ל, דלא אמר שמואל אלא כשהוא ספק מבעל ראשון ספק מבעל שני, וכולהו דרך ביאה והורות גמורה, ואריך הוא לדע אם הראשון אביו או השני. אבל דין זה שאין לבעל הורע הורות גמורה, אלא רק לענין הרחקה מעריות, לא אסרו חכמים לעשות מעשה משום דין הודא"ה. דכלא"ה אין לו אב שני, אלא רק שאינו יודע למי יש הורות קלושה עליו.

כד) ומה שטען עוד ר' יואל, דאף אי ליכא למיהש לשמא ישא אחרות מאביו, עדיין איכא למיהש שייס אשת אחיו מאמו ויציא אמו לשוק ויפטור יצמתו לשוק. הלא אין זה אלא כשלל שמרו הבחנה ויהשבו שהוא אב של השני, אבל בני"ד שידוע שאינו בנו של השני ואין לו שום שייכות אליו, הלא אין לחוש. וכי יאסור לאמץ ילדים וכדו' מטעם זה. וכל שהדבר ידוע להורים חוקה על ישראל שידועו לפני נישואין ולפי כל דבר את אמת יחוסם אם יהיה פו"ר בדבר.

כה) וע"י לשירי אש במאמרו שדפס בהפדס תשי"א, שמוציא רא"י שאין הולד ממור, מהא דיבמות מא דלמרי' לר' יוסי ל"ל איסור הבחנה לענין אירוסין, והנשואות יתארסו טיפק. ולמה לא חוששים שבעד וגירס ומתארסות מיד, ואינן שדינה כלשת אש, והורע מהראשון נקלט רק אחרי שהיתה אשת איש לאחר, הרי שהולד בכה"ג כשר. ולא אכפת לן שנקלט זרע של א' במעי א"א. אמנם יש לדחות, דלא אמרו שהיה הולד ממור אלא כשמעשה ההכנסה היה בניגוד לחיותו, גם אם אינו איסור או שנעשה בלא ידיעתה, אבל כשהביאה היתה כשהיתה נשואה לו, הרי מה שמכונה מן העין לא אכפת לן לענין ממורות.

ואולי צהא תליא. ועוד דבביאת עכו"ם הממורות ע"י טומאת עכו"ם, ואילו צא"א הרי הבעל הוא ישראל והממורות ע"י טומאת העברה.

יז) עכ"פ היוצא מזה, דלאסור בקרובותיו הסכמת כל הפו"ר דאסור, אלא דכמה פו"ר כתבו שאינו אלא לחומרא, ויש שכתבו שהוא בנו לכל דבר, אבל על זה אין ראייה שיהיה בנו לכל

יח) והנה מה שהיה פשוט לרבינו פרץ וכל הפוסקים דבעברה באמצעיה הולד כשר (ובבני אהוביה שם אין הדבר ברור לו), למד מזה באגרות משה ח"א סי' י' וסי' עה', דהוא הדין בהורעה מלאכותית. אמנם ר' יואל מסתמטר נחלק עליו (המפרסם מאמרו בקובץ "המאור" אב תשכ"ד), ועיקר טענתו דלא שמענו להמיר אלא כשנעשה מאליו, וא"א לקבוע ממורות על דבר שאין בו מעשה, אבל כשעושה מעשה בדיים ומכנסת לגופה זרע של אחר, הולד פסול. (וכע"י) צי"א ח"ג כו ב, דבעברה באמצעיה לא נחשב אביו גמור, כי לא התכוין, ובמורס זרע נחשב אביו גמור כי התכוין. ובתשובה"נ ח"ד תו' כ' להיפק, דבאמצע"י דומה לדרך הטבע שקרה מאליו, משא"כ כשעושה בדיים נדואי אין יחס לנצב).

יט) אבל דבריו קשים, דבממורות לעולם אין חילוק בין אונס ורצון שוגג ומוד, שזה כל מהותו, שהוא משום שיעור הורע וטירתו. וגם אם רוחו של אליהו הפילתו ונתקע בנשח איש, או שאנסוהו אחרים, עדיין איכא ממורות. וא"כ אין אפשר לתלות ממורות במחשבתה של האשה, דהרי גם שנכנסת לאמצעיה הוא מעשה, אלא שאינה מתכוונת, וכאן כשנכנסת לבית חולים ומתכוונת שרופא יכניס בה, א"א מחמת זה לקבוע שם ממור. ונדואי נכון הדבר שטעם האיסור דא"א קשור ג"כ לתכל דהורע, אבל טעם הממורות הוא משום האיסור. (וכן תמוהין דברי הצי"א, שגם אז יהיה תלוי בכוונתו). ואכן בהמעין תמוז תשע"א התפרסם כמ"י אחר של ד' ר' פרץ ובו נאמר במפורש "אפי' תקלוט הורע מן הסדיינים לתוך מעיה, דהא לא אחא עליה", הרי גם בזה שרי לדעת בעל הכתי"ל הנ"ל.

כ) ומ"מ מסבירנו למדתי דבר חדש, דאפשר דכל מאי דפשיטא לרבינו פרץ והפוסקים דבעברה באמצעיה הולד מתחוס אחריו, היינו בעברה באמצעיה או ע"י סדין, שהוא מילתא דממילא, שהוא בכלל טבע העולם, שהמתקרב לגופו של אדם קולטת זרעו, וכלל שקרובה יותר לדברים הקרובים לגופו, יש זד רחוק שמיקלט ממנו. ולית לן לחלק בין הערה וצין חיבור גופה למקום שנגע גופו. אבל כשהקשר הוא מלאכותי, בטל שם הורות מזה. וכס' התשובה"נ לעיל. וקצת יש לדקדק מדלל מלאו הקדמונים אלא עיבור באמצעיה, ולמה לא דברו על הרעיון הפשוט ליטול זרע של אדם ולהכניסו בשפופרת (ובתשו' רב האי ליק סי' כה' פ"י דכשאר"ה"ר פירש מן האשה, לקחה מזרעו ונתנה ברחמה ונתעברה). ובע"כ שהתייחסו למציאות כזו בצורה אחרת, ולא מסתבר שהתייחסו לה בכללי אפשרי טכני, שהרי מה בין זה לבין זרע הנמצא באמצעיה. אלא שחשבו הדבר כמלאכותי וכלל מתאים לרעיון של הורות שנמשכת בדרך טבעית ומאליה.

כא) ולפ"י היה אפשר לחדש כעין סברתו אבל להיפק, דכשאשה עושה הורעה מלאכותית מזרע של אחר, אין בכלל דין הורות, דלא דברו הקדמונים אלא באמצעיה שנעשה ממילא ובתום לב, א"א להתעלם מהמציאות שאותו אדם הכניסה להריון בדרך היתר. אבל כשהיא מערבת את המציאות ואת הטבע, והיא בעולם

(ל) וראיתי לחלקת יעקב אה"ע סי' יד', שהשיג על האג"מ דיש כאן דין קצוב דרבנן ממש, שהרי הורע הנאגר בזננן הורע נחשב לדבר חשוב, וזהו כ' הש"ך ק"י לוי להחמיר שאין לטול מן התערובת. והנה מלבד הא שאין הדין ברור, והח"מ כ' רק דטוב להחמיר, ועי' רעק"א לשו"ע שם שהמנה"י מג' ג' מיקל בהפ"מ, וכן מיקל בדי יהודה שם פי' הארוך ס"ק טו, וכן מאדד הפמ"ג והחמ"א סג' ה'. והרי הדיון כאן הוא דיון חמור ואינו מילתא בעלמא אלא צורך גדול. הרי נראה דהרבי החלק"י ב' דיינים זה עם זה. לדברי הש"ך שאין לטול מן התערובת, הוא בידוע לנו שיש איסור בתערובת, וזהו נידון קצוב מדרבנן. והרי כאן אין הדבר ידוע לנו, ולא נעשה קצוב מחמת שיש בעולם מיעוטא דישאל ואפשר שא' מהם נתן לבנן הורע. דהרי אין זה ברור שנתן ולא גזרו חכמים אלא בידוע. (ואינו דומה כלל להש"ך קיד' כא' לענין כרכוס להחמיר, ביש אחד שאינו מערב, ששם הוא דין מיוחד שהקלו רבנן בתקנתם כמבואר שם בנקוה"כ ועי' בהגר"א שם כו' ובהחמ"א סו' יח, אבל לא ליגזר איסורים מחמת זה). ועוד דהרי גם בנדון זה דגורם קצוב דרבנן, אם נאבד אחד מהם מותרין כדאי' שם ס"ו, ועי' תפאל"מ דה"ה יתכן לכרזי.

(לא) ובכלל דין זרע שאינו בקדושה, שיש אחרונים המחמירים שצריך ג"כ גירות (עי' חמדת שלמה סי' ב' וטוטר"ד רכט'), ופ"ת אה"ע ד' ב' שאין העיקר בדבריהם, נראה ג"כ שהוא משום הדיקה, שגורע ע"י דיבוק צבן נכר. אבל עלם זה שהחומר נוצר בגופו, אינו חשוב כ"כ שלא בקדושה, שהרי אם התגיר ומד אח"כ בא על צמ ישראל דינו כישאל, ולא אמרי' שהחומר נוצר בגופו כשהיה נכרי. לכיון שהחיבור היה בין צמי ישראל, אין כאן דיבוק צבן נכר.

(לב) כ"ו כמובן לדיון ההלכתי אחר שנעשה, ולענין לכתחלה כידוע יש שהחמירו בזה מאד, ויש שהמירו לפי הצורך. ובעטרת שלמה תש"ס עמ' קנא' כ' שנעשה כצו ע"י שמלמדו תורה וכו', ואין בזה ממש, ומש"כ שם לגבי תרומת שחלות דהולד ממתיקם לאם הביולוגית, דהוא כמו השחלת לב שאין הלב ממתיקם למושתל, לא נלע"ד וצמו שנבאר פ"ב בצורך. ולענין דין שמוק, לסוברים דמתיהם לאציו, לחשוש לישראל פסול, כבר נת' באחרונים דאינו אלא משום קצוב דלואל איחי לגביה, אבל כאן אין כך המציאות בתרומת זרע. (וכן י"ל דאין דין קצוב אלא באיסור, או שגור איסור ע"י הלכיהה מן הקצוב כגון בציול איחו גצה ומטמאה, אבל הורע אינו איסור ול"ש בן דין קצוב).

ג. בדין הוצאת זרע לשם הזרעה מלאכותית

שנמקומו ושעתו הוא מחוייב לבדוק כדי לאכול, וא"כ אין מצומו עמה לבדק אלא קודם כל לבדוק. ואילו צי"ד הוא להיפך, שעושה כל מה שיכול כדי להביא זרע לעולם, ואין כאן כלל בטלה. ובסדרת מהרש"ם ח"ג רסח (וחזק אהרן מניניא ז') דכיון שאפשר שיצא לידי הולדה אינו נחשב בטלה וכ"כ שרידי אש ח"ג ה'. וכן הסכימו באג"מ אה"ע ב' יח' והגרס"א (ועם ח"א עמ' קנו), וכן מלבד שבציה"ל ח"ת רנא'.

(לח) ומה שכתבו כמה מחברים שאין משתמשים בכל הורע אלא רק בטיפה (וכן צי"א חט"ו מה), הלא גם בורע שברחם האשה כן הוא שרק טיפה אחת נקלטת, ואחרי שהיא נקלטת הלא מותר לשטוף ולהוציא כל שאר הורע כדאי' בטו"ש יו"ד קצו, דמכליתו הוא להיקלט ומו לא. (עי' דברי מלביאל ח"ג אא' שביאר דאחר שנקלט לכו"ע שרי לשטוף. ובחזו"א אה"ע לו' ב' כתב:

(כו) ובהפדסם סיון תשי"ג דפס מואמר של הרמ"מ בלאך דאין ראה שכלל ציאה אין ממוזות, וטוען שאפשרי הדבר שמהיה ממוזות מחמת עלם הורע הצא במעיה גם בלא ציאה. אבל כבר כ' בראשית דבריו שאין לפניו אחר הפוסקים, ואם היה לפניו היה רואה עכ"פ דברי רבינו פרץ ומהרי"ל המוצאים ב"ח ובצ"ש דקצרי שהולד כשר, והרי לדבריו אין הדבר תלוי במעשה הכנסה אלא בעלם יצירת הולד מורע של אחר, וזה נסמך בהחלט מדברי הראשונים והפוסקים.

(כז) ומש"כ בשוה"נ ב' תרפט' "שכן נקבע ביחסי אישות דוקא' אבל בורע לבד אינו קובע לו יחס, וי"ל מש"כ בגמרא "אין חוששין לזרע האב" אף לענין זה כן - דע"י זרע האב לבד אינו נעשה בנו מדין תורה", מליה בעלמא קאמר, שהרי הדין של אין חוששין לזרע האב הוא משום דזרמת סוסים אינו חשוב ליחס ואין שם "אב" אלא צע"ח ולכן רק מן האב קובע. הגם שלהלכה אין הדבר ברור כן כמבואר ביו"ד טו. וכבר חזר בו השוה"נ כמובא להלן אות קלב'.

(כח) ולענין הלכה הסכימו הפוסקים גם בהורעה כדעת האגרות משה (אשר השיב על דברי המשגיגים עליו במכתבו המוצא בתלקת יעקב שם כב', וכל דבריו נכוחים לרואה, ולא ידעתי למה לא תפסקה התשובה הזו גם באגרות), וכבר כ' כן השרידי אש במכתבו שם, ש"כ מ"ד רבינו פרץ, וכן הורה הגר"ש והגר"צ ו"לטי ועוד מרבני ומננו. אבל מן הגרס"א בנחמ"ש חנינא קדד חושש שמד' התו' יבמות טו: מוכח דפליגי ארבינו פרץ, והוא משום שכ' שם אף בדיתא היתר היא מ"מ כיון דלא תפסי קידושין הוי ממוז. ולכא' אינו מוכרח כלל, דס"ס איכא ביאה.

(כט) ועוד נחלק שם ר' יואל על האג"מ, שאין לסמוך בורע הנלקח מן השוק שיהיה מרובא דעלמא, שהרי גירות הבחנה עממה חוששת למיעוטא דמיעוטא, דמהיכי מימי ישא אחות אציו, ובפרט מה דחושש רבינו פרץ בסדין עממו הוא חשש רחוק. אבל אינו מוכרח, דודאי הגורה עממה היא לחוש למה שאינו מן התורה, כמו גירות דמאי, ושאר גורות חכמים (עי' אות תקסב), שאם היה איסור מזה רוב וכו' לא היה צריך לגורה. והדיון אם הוא בכלל הגורה, וזה באמת תלוי בקצבא, אם בורע שהוא עממו נלקח מן השוק, גזרו ג"כ, כמו שגזרו בורע של איש אחר. וע"י לא הביא ראה. ומש"כ לדמותו לקצוב אינו מחוור, ולא ביאר דבריו בזה. עי' בסמוך לגבי דברי החלק"י. (אבן תמה שם על האג"מ שכ' שיוכל ליקח גירות, הלא אם יגירה לשם נישואין הם גרי אריות שלא תלה הגרות. וממיהני שהרי קי"ל דחלה הגרות בזה).

(לג) הדברי מלביאל ח"ד ק"ו כ' שהלך לדון את הוצאת הורע שלא לבטלה, הוא ע"י סמוך על הרופא, והרי ידוע שכ' הקדמונים שאין מברכים על מצוה התלויה באחר שמה הלה לא יעשה חלקו, וכן באר"ח רב דפירות שדרכן להטילע לא יצרך עד שיצדוק. נראה שדורש תיבה "לבעטלה" כמו בצרכה לבטלה. אמנם נראה שאינו דומה כלל, והרי לענין צרכת נטילת ידיים, כ' הרשב"א בחולין קו שחם נטול ומבדק ואח"כ נמלך ואינו אוכל לא נחשב לבטלה, כי אין לו אלא מקומו ושעתו, וצומן הטעילה רזה לאכול והיתה עליו מצוה לטול ולבדק כדי לאכול, והשתא אינו חייב לאכול. ובמשו' חת"ס יו"ד רנ"ג לענין צרכה על טבילת גר קטן אף דיכול למחות אח"כ, והציא שם מהפדסם תרומה דמבדק אע"ג דיכול לישאל.

(לד) ואין זה שייך למצוה התלויה באחר, דהצרכה נתקנה על מעשה שלו, והא דפירות שדרכן להטילע, הוא משום